

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

ДРОЗД О.Ю.

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто актуальне питання трудового права, а саме пропозиції щодо вдосконалення соціального захисту в Україні.

Ключові слова: трудові права, соціальний захист, стандарти, населення, соціальне бачення.

В статье рассмотрен актуальный вопрос трудового права, а именно предложения по совершенствованию социальной защиты в Украине.

Ключевые слова: трудовые права, социальная защита, стандарты, населения, социальное видение.

In article actual questions of labor law namely the proposals on the improvement of social protection in Ukraine.

Key words: labor rights, social protection, standards, population, social vision.

Вступ. На шляху, який обрала Україна для досягнення європейських стандартів рівня життя, значну роль відіграє ефективна система соціального захисту. У сучасних умовах розвитку потрібні радикальні зміни у сфері соціального захисту населення, адже для забезпечення добробуту, прав і свобод людей нашої країни необхідно позбутися пострадянської спадщини та вийти на міжнародний рівень. Проте замість країни, яка прогресивно розвивається, ми маємо занедбані суспільство, економіку, культуру, освіту, медицину. Жодна політична сила та жодний уряд за роки незалежності не змогли змінити це жалюгідне становище та запропонувати реалістичну концепцію соціального бачення розвитку нашої країни. З огляду на зазначене питання вдосконалення соціального захисту в Україні є надзвичайно актуальним.

Стан дослідження. Порушена в цій статті проблематика була предметом досліджень таких українських і зарубіжних учених, як С. Алексеев, В. Бабкін, Н. Борецька, К. Гаджигев, М. Кравченко, О. Крентовська, А. Крупник, О. Лукашева, П. Мазурок, І. Мандибур, О. Мельниченко, Н. Ситнікова, О. Скрипнюк, В. Скуратівський, М. Татаревська та інші. Проте в працях дослідників відсутній комплексний аналіз основних напрямів покращення вітчизняної системи соціального захисту. Наприклад, політолог А. Крупник розглядає вдосконалення соціального захисту лише як складову соціальної політики держави [5]. Економіст Н. Борецька досліджує соціальний захист винятково в умовах трансформації економіки [2]. Водночас проблема пошуку шляхів удосконалення соціального захисту в країні потре-

---

© ДРОЗД О.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності (Національна академія внутрішніх справ)

бує комплексного аналізу цього питання. Для забезпечення перетворення системи соціального захисту в Україні необхідно здійснити низку соціально-економічних реформ.

Результати дослідження. На нашу думку, основним недоліком у функціонуванні системи соціального захисту на сьогодні є законодавча та нормативно-правова неврегульованість вказаної сфери. Правові акти, прийняті впродовж останніх років із питань соціального захисту й соціального забезпечення, нерідко є доволі суперечливими, характеризуються недосконалою термінологією, нечітко окресленим колом функцій, завдань і напрямів роботи відповідних інститутів. При цьому нормативну базу у сфері соціального захисту й соціального забезпечення складають десятки законодавчих актів та безліч підзаконних нормативно-правових актів. Відсутній єдиний кодифікаційний акт, який би систематизував законодавство, удосконалив положення актів у сфері соціального захисту й повноваження органів управління в соціальній сфері; залишається неприйнятним новий Кодекс законів про працю України.

У зв'язку із цим ключовим аспектом удосконалення соціального захисту в Україні повинна бути уніфікація діючих систем соціального захисту з урахуванням міжнародного досвіду у вказаній сфері. Враховуючи зазначене, насамперед необхідно розробити та прийняти Соціальний кодекс України – базовий законодавчий акт, який би закріпив основи правового регулювання відносин, спрямованих на реалізацію соціальних прав громадян, а також сприяв би реформуванню всієї соціальної сфери. У Соціальному кодексі України мають бути вирішені питання щодо системи соціального забезпечення, ієрархії та дії соціальних законів у часі, просторі та за колом осіб, що покладе край маніпулюванню, спрямованим на обмеження соціальних зобов'язань із боку держави [8]. Звертаємо увагу, що така практика існує в багатьох соціально розвинених країнах: у Німеччині прийнято Соціальний кодекс, у Франції – Кодекс із соціального захисту, у Ірландії – Акт соціального добробуту, у Португалії – Основний акт про соціальний захист, в Іспанії – Основний акт про соціальний захист [3].

Крім того, заслуговують на увагу запропоновані науковцями М. Багмет і В. Деріга пропозиції на шляху до створення сучасної системи соціальних послуг: розроблення нормативно-правових основ меценатства, удосконалення податкового законодавства щодо стимулювання благодійної діяльності, передбачення податкових пільг під час запровадження в життя загальнодержавних і місцевих соціальних проектів та програм шляхом укладання соціальних контрактів на конкурсній основі [3].

Наступним недоліком сучасного стану соціального захисту населення є надзвичайно високий рівень участі держави у сфері соціального захисту й надзвичайно слабка участь у її функціонуванні населення. Наразі мають місце такі факти у сфері надання соціальних послуг, як державна монополія, нерівномірний розподіл повноважень між профільними міністерствами, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування й надавачами соціальних послуг, недооцінка ролі громадських і благодійних організацій, місцевих ініціатив, незначні обсяги фінансування й недосконалість механізму передачі фінансових ресурсів на місцевий рівень, залежність місцевого самоврядування від центральної виконавчої влади тощо. Вирішити вказану проблему можливо за допомогою збільшення кола повноважень органів місцевого самоврядування у сфері визначення пріоритетів місцевого соціального розвитку, спрямування роботи місцевої інфраструктури соціального обслуговування громадян, планування й розпорядження бюджетними ресурсами на соціальний захист і соціальне забезпечення [4]. З метою реалізації запропонованого треба внести відповідні зміни до бюджетного законодавства, законів України «Про місцеве самоврядування», «Про об'єднання громадян», «Про соціальні послуги» та «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», які б передбачали, що сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі комітети разом із членами територіальної громади є основними суб'єктами організації соціальних послуг, а також встановлювали самоврядні, а не делеговані повноваження рад стосовно планування послуг, створення мережі соціальних служб, залучення альтернативних закладів до надання соціальних послуг (приватних суб'єктів), формування й виконання місцевих бюджетів.

Вважаємо, що умовами вдосконалення системи соціального захисту в Україні повинні стати децентралізація надання соціальних послуг і підвищення компетенції в прийнятті рішень на місцевому рівні, що є загальною практикою країн Європейського Союзу.

Варто погодитись із запропонованим науковцем М. Кравченко виділенням трьох основних складових на шляху до децентралізації надання соціальних послуг. Першою передумовою названо створення дієвих нормативно-правових та організаційних передумов для передачі адміністрування соціальних послуг на місцевий рівень підприємницьким структурам, приватним фізичним особам і недержавним організаціям. Державу запропоновано залишити як замовника й контролера за дотриманням стандартів якості надавачами соціальних послуг, виконанням функцій зі стандартизації й ліцензування соціальних послуг, а також регламентуванням інспекційно-наглядової діяльності щодо їх надання. Наступним кроком виділено запровадження дієвого фінансово-економічного механізму, що повинен включати розробку стандартів забезпечення громадян соціальними послугами в громаді, механізмів закупівлі соціальних послуг у недержавних суб'єктів за рахунок бюджетних коштів, аналіз фактичних витрат установ соціального захисту. Останнім є організаційно-функціональний блок, що включає ефективну систему обліку потенційних одержувачів соціальних послуг; розробку індикаторів якості соціальних послуг, критеріїв визначення потреби в послугах та оцінювання спроможності суб'єктів надавати якісні соціальні послуги шляхом впровадження ліцензування й соціального замовлення, державної стандартизації; створення моделі ліцензування державних установ, громадських організацій, приватних структур, що надають послуги населенню; здійснення заходів щодо забезпечення прозорого залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг громадянам за рахунок державного й місцевих бюджетів; удосконалення управління державними видатками; визначення пріоритетних завдань у системі соціальних послуг; внесення змін в інфраструктуру державних закладів, що надають соціальні послуги; вдосконалення існуючих і створення нових видів соціальних послуг; продовження активної роботи з розробки стандартів різних соціальних послуг; створення для надавачів соціальних послуг усіх форм власності рівних умов; розробку сучасної системи моніторингу й оцінки якості наданих соціальних послуг та ефективності роботи соціальних служб [4].

Зауважимо, що проведений аналіз надання соціальних послуг у провідних країнах світу свідчить про розвиток соціального партнерства в трикутнику «держава – бізнес – громада» шляхом здійснення процесу децентралізації соціальних послуг, розукрупнення великих закладів і центрів. Це сприяє зменшенню нерівності громадян у доступі до соціальних, медичних, освітніх та інших служб, їх територіальному наближенню до місця проживання людей. Характерною рисою трикутника «держава – бізнес – громада» є диверсифікація постачальників послуг усіх форм власності, залучення громадських, приватних і благодійних організацій на конкурсних засадах, а також відкрита інформація для потенційних клієнтів і зацікавлених осіб щодо переліку соціальних послуг та установ, які їх надають у конкретній місцевості [4].

Одним із напрямів на шляху вдосконалення соціального захисту населення повинно бути залучення недержавних громадських організацій до врегулювання проблемних і нагальних питань у цій сфері. Дієвість цього методу українці вже відчули в умовах політичної кризи й війни. Адже багато недержавних організацій продемонстрували успіх у залученні додаткової фінансової й технічної допомоги з боку міжнародних спонсорів та організацій, приватного бізнесу. Такі організації застосовують новітні технології соціальної роботи, мають підготовлені людські ресурси. Підвищення рівня співпраці з недержавним сектором удосконалив підхід до модернізації соціальних служб і сприятиме повному соціальному охопленню послугами найуразливіших категорій населення, ранньому виявленню проблемних сімей і своєчасному наданню їм адресної та якісної підтримки працівниками як соціальної сфери, так і працівниками інших галузей.

Як зазначає науковець М. Кравченко, необхідно визначити перелік безоплатних послуг, гарантованих державою, для категорій осіб, які мають право на їх отримання. Решту

видів послуг треба надавати на платній основі приватною структурою, яка виграла тендер і має право укласти соціальний контракт із державою щодо надання певних соціальних послуг. Така система відносин між державою й недержавними організаціями діє, зокрема, у Німеччині, Угорщині, Великій Британії. Отримання контракту від місцевих органів влади є престижним для недержавних організацій, а тому організації конкурують між собою за отримання таких контрактів. Створення описаної системи стане додатковим стимулом і для державних структур працювати ефективніше, оскільки реальною буде загроза втратити бюджетне фінансування [4].

Наступний крок до вдосконалення системи соціального захисту в Україні – це продуктивна політика зайнятості. Основні виклики, які прийняла наша країна, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян. Вони виявляються в зростанні навантаження на локальних ринках праці, існуванні проблем розміщення, працевлаштування, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної й соціальної реінтеграції тощо. Для ефективного вирішення проблеми доцільно реалізувати такі заходи: створити соціально-економічні передумови для розвитку територій масового проживання внутрішньо переміщених осіб і відбудови постраждалих регіонів; розширити можливості зайнятості внутрішньо переміщених осіб, у тому числі шляхом впровадження спільних із міжнародними організаціями проектів; запровадити професійне навчання внутрішньо переміщених осіб із відповідним матеріально-технічним, навчально-методичним і кадровим забезпеченням; удосконалити нормативно-правову базу, спрямовану на підвищення мобільності й зайнятості внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх соціального захисту на ринку праці.

Нагальною потребою є розробка політики та програми щодо внутрішньо переміщених осіб. Український уряд має розуміти специфічність переселенців як окремої, дуже вразливої соціальної групи й надати їм реальний доступ до реалізації їхніх прав. На нашу думку, єдиним варіантом вирішення питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є відновлення промислової інфраструктури регіонів, адже в кожному місті є заводи й фабрики, які не працюють уже десятки років. Вважаємо, першим кроком на шляху до вирішення проблеми працевлаштування внутрішньо переміщених осіб повинно бути відновлення функціонування заводів і фабрик за рахунок іноземних інвестицій на основі укладених міжнародних договорів чи контрактів із залученням трудового потенціалу таких осіб. Наступним кроком є виділення частини отриманого доходу на забезпечення проживання внутрішньо переміщених осіб у соціальних житлах. Крім того, великого успіху можна досягти за допомогою підвищення ролі сільської місцевості, аграрного сектору, розвитку фермерства. Держава повинна сприяти відбудові, реконструкції та добудові житла в сільській місцевості, виділенню в подальшому земельних паїв працевлаштованим до закладів (установ) соціальної сфери внутрішньо переміщеним особам у сільській місцевості. Вказане дозволить об'єднати економічні, соціальні й екологічні інтереси суспільства, забезпечить населення доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, гарантуватиме продовольчу безпеку країни й нарощування експортного потенціалу широкого спектру продукції.

Деякі дослідники, зокрема М. Багмет та В. Деріга, велике значення в контексті покращення системи соціального захисту надають адресній підтримці соціально не захищених верств населення. Така підтримка реалізується через упорядкування на законодавчому рівні пільг, що надаються різним категоріям населення, регулювання гарантованого державою мінімального сукупного доходу [3]. Варто наголосити, що перевага адресності полягає в більш ефективному використанні коштів для допомоги нужденним, що унеможлиблює доступ до таких коштів тих, для кого вони не призначені. Адресна підтримка дозволить запровадити систему штрафів для громадян, які користуються коштами та пільгами, що їм не належать.

Гарантований державою рівень соціального захисту також повинна забезпечити пенсійна реформа. У нашій країні, на жаль, існує така тенденція: ставлення до пенсіонерів постійно погіршується, тому говорити про справедливий розподіл грошових коштів між пенсіонерами вже не доводиться. Вирішення цієї проблеми вбачається в запровадженні трикомпонентної накопичувальної системи. Інакше кажучи, до працюючої зараз солідарної

системи пенсійного забезпечення додадуть ще два рівні: добровільна накопичувальна система й персональні пенсійні рахунки, на які будуть надходити відсотки від заробітної плати робітників.

Висновки. Удосконалення соціального захисту населення залишається надзвичайно актуальним питанням. Багато країн світу занедбали цей сектор економіки, тому зараз ми можемо спостерігати незадоволення багатьох верств населення, яке проявляється через мітинги, протести, що значно послаблює потенціал розвитку країни. Вважаємо, що питання соціального захисту населення обов'язково повинно розглядатися урядом для стабілізації соціально-економічного становища країни. При цьому насамперед необхідно приділити увагу громадянину, його правам і свободам, а також належному рівню їх гарантування.

Список використаних джерел:

1. Абакумова Н. К вопросу о социальной защите человека труда в России / Н. Абакумова // Проблеми праці, економіки та моделювання : збірник наукових праць. – Хмельницький : НВП «Євріка», 1998. – Ч. 1. – С. 3–4.
2. Багмет М. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: політологічний аналіз / М. Багмет, В. Деріга [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26619/33-Bagmet.pdf>.
3. Борецька Н. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми : [монографія] / Н. Борецька. – Донецьк : Янтар, 2001. – 352 с.
4. Деріга В. Соціальна і гуманітарна політика : [навчальний посібник] / В. Деріга. – Миколаїв, 2012. – 152 с.
5. Кравченко М. Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні / М. Кравченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivacademy.com/visnyk14/fail/kravchenko.pdf>.
6. Крупник А. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / А. Крупник ; Одеська нац. юрид. акад. – О., 2002. – 17 с.
7. Соціальний захист населення України : [монографія] / [І. Гнибіденко, М. Кравченко, О. Новікова та ін.] ; за ред. В. Вакуленка, М. Орлатого. – К. : НАДУ, 2009. – 184 с.
8. Шеременко Н. Актуальні аспекти політичної соціалізації в сучасній Україні / Н. Шеременко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї / редкол. : М. Михальченко, Ф. Рудич. – К. ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2009. – Вип. 17. – С. 124–138.
9. Концепція соціального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psv.org.ua/arts/suspilstvo/view-941.html>.